

Б.Б. Гарін

кандидат економічних наук, доцент,

кафедра економічної теорії

«Університет економіки та права «КРОК»

**Середня заробітна плата та середня продуктивність праці:
компаративний аналіз**

Стаття присвячена аналізу відповідності середнього рівня заробітної плати середній продуктивності праці в Україні. Показано частку середньої заробітної плати у ВВП (ВНД) на душу населення порівняно з іншими країнами світу.

Ключові слова: середня заробітна плата, ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності, ВНД на душу населення.

Постановка проблеми

Заробітна плата є найбільшою складовою частиною сукупних доходів населення країни. Вона майже повністю використовується (на відміну від доходів від власності) на поточне споживання, що робить її важливою складовою сукупного попиту на внутрішньому ринку. Недостатній сукупний попит, як відомо, може суттєво гальмувати темпи економічного зростання та, навіть, провокувати кризові явища.

У зв'язку із сказаним, питання щодо рівня заробітної плати в Україні є досить актуальним. За рівнем середньої заробітної плати Україна знаходиться на передостанньому місці серед країн Європи (випереджаючи лише Молдову). Наскільки виправданим є такий рівень заробітної плати і чи

є можливість підняти його для стимулювання вітчизняної економіки без небезпеки надмірної інфляції? Розгляду цих питань присвячено дану статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Криза 2008 р., що перервала стійке економічне зростання початку двохтисячних років в Україні, змусила вітчизняних економістів замислитись над шляхами подолання її наслідків та можливостями стимулювання економічного росту в сучасних умовах. Ймовірні наслідки підвищення середнього рівня заробітної плати викликали дискусію, як у спеціалізованих наукових виданнях, так і у засобах масової інформації.

Серед тих хто останнім часом висловився з приводу зазначених питань можна назвати таких авторів публікацій, як Геєць В.[8], Гриценко А., Звягільський Ю.[5], Пустовійт Р., Ярош О.[6], Пушкарьов О. та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В той час, як одні економісти бачать у підвищенні середнього рівня заробітної плати можливість стимулювання сукупного попиту (а, відповідно, й економічного росту) в Україні, інші – нагадують про об'єктивну необхідність випереджаючого зростання суспільної продуктивності праці у цьому випадку.

Питання, в цілому, залишається дискусійним.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз відповідності середнього рівня заробітної плати середній продуктивності праці в Україні з урахуванням світового досвіду та на основі використання відповідних статистичних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомо, що різниця у рівні середньої заробітної плати в різних країнах світу, в першу чергу, залежить від такого об'єктивного чинника, як загальний обсяг виробництва товарів та послуг на душу населення. Виробництво первинно по відношенню до розподілу – спочатку необхідно отримати те, що потім можна поділити. Відповідно, більш високий середній рівень заробітної

плати мають ті країни де більш високим є показник загального виробництва на одну особу.

У якійсь мірі, показник ВВП (або ВНД) на душу населення можна, навіть, розглядати як показник середньої суспільної продуктивності праці (за виключенням країн де його високий рівень пояснюється, наприклад, високими цінами на природні ресурси, що експортуються та іншими подібними причинами). У зв'язку з цим виникає питання – невже середня продуктивність праці в Україні найнижча в Європі (за виключенням Молдови) чи ми маємо справу з заниженим рівнем середньої заробітної плати у порівнянні з тим, яким він міг би бути?

Отже, спробуємо порівняти - яку частку у ВВП (ВНД) на душу населення складає середня заробітна плата в Україні, в країнах СНД та деяких інших країнах Європи та світу (таб. 1).

Таблиця 1

Процентне відношення середньої заробітної плати до ВНД на душу населення по деяких країнах світу станом на 2012р. [1,2]

Країна	Середня ЗП (дол.)	ВНД на душу нас. (дол.)	% ЗП у ВНД*
Росія	760	12700	6
Казахстан	600	9730	6
Азейбарджан	450	6050	7
Україна	350	3500	10
Арменія	330	3720	9
Молдова	300	2070	14,5
Киргизстан	220	990	22
Білорусь	210	6530	3
Таджикистан	100	860	11,5
Німеччина	3900	44010	9
Швеція	3400	56210	6
Італія	3000	33840	9
Іспанія	2800	30110	9
Греція	2600	23260	11
Польща	1700	12670	13
Румунія	1100	8420	13
Болгарія	900	6870	13
США	4100	50120	8
Японія	3600	47870	7,5

*- розраховано з точністю до 0,5% для більшої наочності.

Наведені дані дозволяють зробити певні висновки:

1. Не велике розходження процентного відношення середньої зарплати до ВНД на душу населення по різних країнах світу підтверджує існуючу об'єктивну залежність між цими показниками. Переважна більшість з наведених у таблиці країн мають цей показник на рівні 6 - 13%. Навіть, якщо порівняти такі різні країни як США і Киргизстан, то можна побачити, що при різниці у ВНД на душу населення більш ніж у 50 разів, розраховані процентні показники відрізняються у них менш ніж у 3 рази.

2. Країни з більш потужною економікою, як правило, мають менший відсоток середньої зарплати у складі ВНД на душу населення та навпаки. Виключенням, в даному випадку, виступає Білорусь із надто заниженою середньою заробітною платою (в доларовому еквіваленті) у порівнянні із валовим доходом на душу населення. Скоріше за все, це можна пояснити специфікою білоруської моделі розвитку в сучасних умовах, існуючим там суттєвим адміністративним впливом на економічні процеси.

3. Розрахований процентний показник демонструє найбільш більш високу щільність для провідних країн Європи та світу (6 - 9%) і найменшу для країн СНД (3 - 22%). Це пояснюється більш однорідними підходами до розвитку економіки серед перших та великими розбіжностями в економічних стратегіях других. Найбільш розвинуті в економічному відношенні країни при розробці економічної політики спираються на перевірені практикою теоретичні концепції, що визначає в їх діях багато спільного. Країни СНД представляють собою досить не однорідне утворення в якому кожен шукає свої способи вирішення власних проблем.

4. Україна серед країн СНД виглядає на своєму місці маючи розрахований показник (10%), як правило, більшим у порівнянні з економічно потужнішими країнами (6 - 7%), та меншим по відношенню до країн, що мають слабо розвинену економіку (11,5 - 22%). Проте, якщо подивитись на країни зі складу ЄС, то можна побачити, що Польща, Румунія та Болгарія мають як більший за Україну ВНД на душу населення, так і

більшу частку у ньому середньої заробітної плати (13%). Це нашоує на думку, що стандарти ЄС стосовно рівня середньої заробітної плати піднято на більш високий щабель і у випадку приєднання України до європейського співтовариства зарплату могло б бути підвищено і в нашій країні.

Слід відзначити, що зроблені висновки базуються на розрахунках ВНД на душу населення та середніх заробітних плат взятих за номіналом. Вважається, що при проведенні порівнянь між країнами краще користуватись показниками, отриманими з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС). Розрахунки зроблені на основі застосування ПКС дають більш достовірну картину, що враховує існуючі в різних країнах масштаби цін та дозволяє уникати зв'язаних із цим викривлень. Наведена нижче таблиця містить цифри та розрахунки отримані з урахуванням паритету купівельної спроможності.

Таблиця 2

**Процентне відношення середньої заробітної плати до ВВП на душу населення по деяких країнах світу станом на 2012р. [3,4]
(за паритетом купівельної спроможності)**

Країна	Середня ЗП (дол.)	ВВП на душу нас. (дол.)	% ЗП у ВВП*
Росія	1215	17700	7
Казахстан	753	13900	5,5
Азейбарджан	596	10700	5,5
Україна	686	7600	9
Арменія	471	5620	8,5
Молдова	438	3500	12,5
Киргизстан	336	2400	14
Білорусь	959	16000	6
Таджикистан	227	2200	10,5
Німеччина	2720	39100	7
Швеція	3023	41700	7
Італія	2445	30100	8
Іспанія	2652	30400	9
Греція	2300	25100	9
Польща	1536	21000	7
Румунія	954	12800	7,5
Болгарія	750	14200	5,5
США	3263	49800	6,5
Японія	2522	36200	7

*- розраховано з точністю до 0,5% для більшої наочності.

Розрахунки зроблені із врахуванням паритету купівельної спроможності дещо міняють загальну картину, проте, не дуже суттєво. Отже:

1. Розбіжність в показниках процентного відношення середньої заробітної плати у валовому внутрішньому продукті на душу населення по країнах світу виглядає ще меншою ніж у попередньому випадку. Це підтверджує висновок про існуючий об'єктивний взаємозв'язок між даними показниками.

2. Менша величина відсотку для країн з більш потужною економікою, та навпаки, підтверджується. Причому показник Білорусі, розрахований із врахуванням паритету купівельної спроможності, виглядає більш достовірно. Це, знов таки, свідчить про штучне маніпулювання цінами та валютними курсами в цій країні в сучасних умовах.

3. Щільність розрахованого з врахуванням ПКС процентного показника для країн СНД зростає (5,5 – 12,5%), що наближає їх до загально прийнятих світових стандартів.

4. Перерахунок зроблений на основі паритету купівельної спроможності майже нічого не міняє для України. Процент середньої заробітної плати у ВВП на душу населення залишається достатньо високим (9%) у порівнянні з більш економічно розвинутими країнами. Він вищий, в даному випадку, за аналогічні показники навіть таких країн як Польща (7%), Румунія (7,5%) та Болгарія (5,5%).

Із зроблених розрахунків випливає, що середній рівень заробітної плати в Україні цілком відповідає ступеню її економічного розвитку. Схоже, праві ті, хто вважає, що подальше зростання заробітних плат можливе виключно на основі зростання обсягів виробництва на душу населення за рахунок підвищення продуктивності праці. Зростання доходів переважної більшості працюючого населення (а, відповідно, й зростання грошової маси), що не підкріплено зростаючим виробництвом товарів та послуг – прямий шлях до провокування інфляційних процесів в країні. Проте, усе не так просто, як здається на перший погляд.

Статистика, як відомо, іноді може значно прикрасити, а то й зовсім викривити реальний стан справ. По перше, спробуємо відповісти на питання – чи є середня заробітна плата в Україні справді середньою? Мається на увазі те, що за визначенням, середня зарплата повинна відповідати оплаті праці переважної кількості працюючих. Хтось може заробляти більше, хтось – менше, але більшість зайнятого населення повинно отримувати зарплату наближену до її середньо визначеної величини. Як з цим обстоють справи в Україні?

Насправді, середній рівень заробітної плати в Україні є результатом складання між собою невиправдано завищеної зарплати відносно не великої кількості осіб (переважно менеджерів топ рівня) та значно нижчої середнього рівня зарплати більшості працюючих. Крім того існують суттєві розбіжності у зарплаті по сферах діяльності та регіонах. Ю. Звягільський, досліджуючи проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні, доходить висновку, що існує істотна та необґрунтована її диференціація по окремих видах економічної діяльності [див. 5]. Найбільш високі заробітні плати отримують працівники банківського сектору та авіаційного транспорту.

Слід, також, пам'ятати про регіональні розбіжності в оплаті праці. Так, рівень зарплат у східних областях України суттєво вищий по відношенню до її західних областей. Найвищі зарплати отримують жителі великих міст (Київ, Донецьк), найнижчі – проживаючі у сільській місцевості. Середня заробітна плата у Києві більш ніж удвічі перевищує її середній рівень в Тернопільській області.

Отже, у реальному житті, середня заробітна плата в Україні виглядає досить умовною абстракцією. Якщо у розвинених країнах середня зарплата виступає атрибутом та ознакою, так званого, середнього класу, який є основою сучасного суспільства, то для України характерною рисою стала майже повна його відсутність і чітке розшарування на багатих та бідних.

Досліджуючи розподіл доходів в Україні, О. Ярош та О. Пушкарьов наводять вражаючі дані: 94% населення отримує щомісячний дохід менше

1920 грн. на особу, а більше 50% - менше 1000 грн. Коефіцієнт Джині, що обраховується як показник ступеню диференціації населення по доходах, постійно збільшується з моменту отримання Україною незалежності у 1990 р. до сьогодні. На цьому тлі щомісячні доходи окремих представників вітчизняної «еліти» можуть складати мільярди гривень. Автори доходять висновку, що в державі існують усі умови для необмеженого збагачення дуже вузького прошарку населення [6].

Переважна більшість вчених-економістів вважає сьогодні, що надмірна диференціація в доходах населення (як це має місце в сучасній Україні) може суттєво гальмувати зростання економіки. Причиною тому виступає відсутність середнього класу в суспільстві, який забезпечує стабільний сукупний попит на товари та послуги підприємств, що працюють на внутрішній ринок. Заможна частина населення задовольняє свої потреби за допомогою товарів іноземних виробників, іншій частині населення не вистачає коштів навіть на продукти вітчизняного виробництва. Яскравим прикладом до сказаного є ситуація на автомобільному ринку України. Корпорація «УкрАвто», що займається імпортом автомобілів, щомісяця продає в Україні по «Майбаху» еліт-класу (на додачу до усього іншого) та підраховує прибутки, а її філія «ЗАЗ», що виробляє автомобілі «для народу» - несе збитки та скорочує обсяги виробництва. Причому «Майбахів» в Україні зареєстровано вже більше ніж в країні їх виробництва – Німеччині, хоча за кількістю автомобілів на 1 тис. жителів ми поступаємось їм більше ніж у 3,5 рази.

Виходячи зі сказаного, підвищення середньої заробітної плати на основі зростання загального обсягу виробництва виглядає проблематично. Політика тотальної економії в Україні веде до скорочення сукупного попиту на внутрішньому ринку. Як наслідок, показник росту ВВП за перше півріччя 2013 р. склав -1,1% до аналогічного показника попереднього року (найгірший показник серед країн СНД) [7]. Логіка підказує, що економічне

пожвавлення можливе лише за умови стимулюючого впливу зростаючого сукупного попиту на внутрішньому ринку [8].

Як бачимо, в Україні склалася дуже не проста ситуація вихід з якої знайти досить важко. З одного боку, середній рівень заробітної плати в Україні цілком відповідає обсягам виробництва товарів і послуг на душу населення (низькій, у порівнянні з європейськими країнами, суспільній продуктивності праці), з іншого боку, її підвищення є необхідною умовою збільшення загального обсягу сукупного попиту на внутрішньому ринку для стимулювання економічного росту. Найбільшою проблемою в цій ситуації являється невинувато величезна диференціація в доходах населення, відсутність в Україні вагомого прошарку середнього класу. Вітчизняні олігархи використовують більшу частку отриманих доходів непродуктивно. Замість вкладання коштів у модернізацію виробництва та створення нових робочих місць вони переводять їх на рахунки закордонних банків і витрачають на розваги та предмети розкоші.

За таких обставин виглядає доцільним використання перевірених та працюючих в усіх розвинутих країнах заходів по перерозподілу доходів. В першу чергу мова йде про необхідність змін у податковій системі. Відрахування нашими олігархами на користь держави 50-60% від отриманих доходів значно поповнило б бюджет країни й дало б змогу суттєво підняти оплату праці у державному секторі економіки, фінансувати науково-дослідні роботи, інноваційні проекти. Це могло б позитивно вплинути, як на стан внутрішнього ринку, так і на зростання ефективності нашої економіки в цілому. Проблема лише в тому, що власні структури в сьогоденній Україні не зацікавлені у проведенні подібних реформ.

Висновки

В Україні склалася дуже не проста ситуація, щодо рівня середньої заробітної плати. Виглядає дивно і не логічно те, що маючи величезний

економічний потенціал країна займає передостаннє місце в Європі за цим показником.

З одного боку, проведений аналіз показує, що дана ситуація має об'єктивні причини – низьку суспільну продуктивність праці і, як наслідок, низький (у порівнянні з європейськими країнами) обсяг ВВП (ВНД) на душу населення.

З іншого боку, підвищення доходів більшої частини населення виступає необхідною умовою стабільного економічного зростання в країні у найближчій перспективі.

Враховуючи величезну диференціацію в доходах, що має місце в сучасній Україні, пропонується згадати про одну з головних функцій держави – перерозподільну. Перехід від (фактично) пропорційної до прогресивної системи оподаткування могло б стати першим кроком на шляху вирівнювання доходів населення та формування в країні заможного середнього класу.

Література

1. Средняя зарплата в России и других странах мира в 2012 году [Електронний ресурс] // Сайт bs-life.ru – Режим доступу: bs-life.ru/rabota/zarplata/zarplatavmire2012.html.

2. Рейтинг стран мира по уровню Валового национального дохода на душу населения – информация об исследовании [Електронний ресурс] // Сайт gtmarket.ru – Режим доступу: gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info.

3. Средняя зарплата стран мира в 2012 году [Електронний ресурс] // Сайт www.rate1.com.ua – Режим доступу: www.rate1.com.ua/obshestvo/12194.

4. ВВП на душу населения в странах мира на 2012 год. [Електронний ресурс] // Сайт mostinfo.so – Режим доступу: mostinfo.so/217-vvp-na-dushu-naselenia-stranah-mira-na-2012-god.html.

5. Звягільський Ю. Проблеми державного регулювання заробітної праці в Україні / Ю. Звягільський // Економіка України. – 2011. - №5. – С. 65-74.

6. Ярош О., Пушкарьов О. Шляхи подолання соціальної несправедливості й нерівності в Україні / О. Ярош, О. Пушкарьов // Економіка України. – 2011. - №3. – С. 70-77.

7. Статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Геєць В. М., Гриценко А. А. Вихід з кризи (роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Економіка України. – 2013. - №6. – С. 4-19.